एकेतुपौरुषंपुरुषस्येश्वरस्यप्रभावम् विक्रमंकालमाहुः तमेवकालंद्वेधालक्षयति यतोभयंभवति कस्यप्रकृतिमीयुषःप्राप्तस्यअतएवदेहेअहंकारेणविमूढस्यकर्तुर्जीवस्य अनेनसंहारकत्वेनलक्षितः ॥ १६ ॥ सृष्टिहेतुत्वेनलक्षयतिप्रकृतेरिति ॥ १७ ॥ कोऽसौभगवान्तमाह अंतरिति अंतः सर्वप्राणिनांयः पुरुषरूपेणनियंतृत्वेनसमन्वेति सम्यक्तद्विकाररहितएवानुस्यूतोवर्त्तते बहिश्चकालरूपेण एषभगवान् यद्वायःपुरुषइतिप्रसिद्धः कालः सपंचविंशः एकेतुपुरुषस्यप्रभावंकालमाहुः प्रभावस्यैवलक्षणंयतइति पुरुषस्यैवकालत्वेहेतुःप्रकृतेरिति उभयथाविवक्षायांहेतुः अंतरिति शेषंसमानम् तदेवंप्रकृतेश्चतुर्विंशतिभेदाः जीवेश्वरयोश्चैक्यविवक्षया अतः पंचविंशतितत्त्वानिभवंति तयोर्भेदविवक्षयाचषड्विंशतिर्भवंति ॥ १८ ॥ इदानींतत्त्वानामुत्पत्तिपूर्वकंलक्षणान्याह दैवादित्यादिना एतान्यसंहत्येत्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन तत्रचित्तस्योत्पत्तिपूर्वकंलक्षणमाहचतु

प्रभावंपौरुषंप्राहुःकालमेकेयतोभयम्॥ अहंकारविमूढस्यकर्त्तुःप्रकृतिमीयुषः॥१६॥ प्रकृतेर्गुणसाम्यस्य निर्विशेषस्यमानवि॥ चेष्टायतःसभगवान्कालइत्युपलक्षितः॥१७॥अंतःपुरुषरूपेणकालरूपेणयोबहिः॥ समन्वेत्येषसत्त्वानांभगवानात्ममायया॥१८॥ दैवात्क्षुभितधर्मिण्यांस्वस्यांयोनौपरःपुमान् ॥ आधत्तवीर्यं सासूतमहत्तत्त्वंहिरण्मयम्॥१९॥ विश्वमात्मगतंव्यंजन्कूटस्थोजगदंकुरः॥स्वतेजसापिबत्तीव्रमात्मप्रस्वापनंतमः॥ २० ॥ यत्तत्सत्त्वगुणंस्वच्छंशांतंभगवतःपदम् ॥ यदाहुर्वासुदेवाख्यंचित्तंतन्महदात्मकं॥२१॥

र्भिः दैवात्जीवादृष्टात् क्षुभिताधर्मागुणायस्याः योनौअभिव्यक्तिस्थानेप्रकृतौवीर्यंचिच्छक्तिम् साप्रकृतिर्महत्तत्वमसूत महतःस्वरूपमाह हिरण्मयंप्रकाशबहुलम् ॥ १९ ॥ विश्वमहंकारादिप्रपंचम् आत्मगतंस्वस्मिन् सूक्ष्मरूपेणस्थितंव्यंजन्प्रकटयन्महान् तीव्रंप्रलयकालीनंतमोऽपिबत् कूटस्थः लयविक्षेपशून्यः आत्मानंप्रस्वापयतीतितथा यत्पूर्वंप्रलयसमयेमहांतंप्रकृतौविलापयामासेत्यर्थः ॥ २० ॥ प्रसंगाच्चतुर्व्यूहोपासनामाह यत्तदिति सर्वागमप्रसिद्धत्वमाह स्वच्छंविशदं शांतंरागादिरहितं भगवतःपदमुपलब्धिस्थानम् अतएववासुदेवाख्यंयदाहुः अयमर्थः अधिभूतरूपेणतस्यैवमहानितिसंज्ञा अध्यात्मरूपेणचित्तमिति उपास्यरूपेणवासुदेवइति अधिष्ठातातुतस्यक्षेत्रज्ञएवमहंकारेसंकर्षणउपास्यः रुद्रोऽधिष्ठाता मनस्यनिरुद्धउपास्यः चंद्रोऽधिष्ठाता बुद्धौप्रद्युम्नउपास्यःब्रह्माऽधिष्ठातेतिज्ञातव्यम् ॥२१॥